

„This is a process, not an event...” - Beszámoló a LIBER éves (2013) konferenciájáról¹

A LIBER (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche = Európai Szakkönyvtárak Szövetsége) ez évi konferenciájára „Információs infrastruktúra és a könyvtárak a kutatás szolgálatában” címmel került sor Münchenben. Egy több mint 400 résztvevőt, 45 előadást, 20 poszterprezentációt felvonultató konferencián, sajnos, nincs idő és lehetőség minden előadást végighallgatni, workshopot végigülni, s ha már választani kell, az embert saját érdeklődése, ízlése befolyásolja. Fogadják hát ezt a néhány előadást, témát kiemelő írást egy afféle szubjektív összefoglalásként – engem ezek a témák érdekeltek, fogtak meg a legjobban.²

„Egy egyetem csak épületek összessége a könyvtár körül.”³ Shelby Foot amerikai történész, író, e gondolatával kezdte nyitó előadását Dr. Prof. Peter Strohschneider, a German Council of Science and Humanities elnöke a LIBER 2013. évi konferenciáján, majd a következőképpen folytatta: „A könyvtár a tanulás és a kutatás helye, az a hely, ahol a tudás rendezett egészé, rendszerré válik. (...) Egy egyetem könyvtár nélkül többé-kevésbé elképzelhetetlen. Ha elfogadjuk ezt kiindulási pontnak, Foot gondolatai számos olyan kérdést vetnek fel, amelyek meghatározzák a(z egyetemi) könyvtárak jövőjét.”

Strohschneider nyitó gondolatai végigkísérték a LIBER-konferenciát: az előadások nagy részének középpontjában a könyvtárak jövője, új, lehetséges szerepe állt – különös tekintettel a nap mint nap termelődő, óriási mennyiségű tudományos adatra, amelyek feldolgozása, közvetítése és hozzáférhetősége elengedhetetlen a kutatók számára. Milyen szerepet játszhatnak a könyvtárak a tudományos adatok feldolgozásában és közvetítésében, vagy még inkább: a könyvtárak-e azok az intézmények és a könyvtárosok-e azok a szakemberek, amelyek, és akik ezt a munkát el tudják végezni, amelyeknek, és akiknek el *kell* végezni ezt a feladatot. Ilyen, s hasonló kérdésekre keresték a válaszokat előadók és résztvevők három napon keresztül.

Kommunikációs workshop

A LIBER éves konferenciái hagyományosan különböző témájú workshopokkal kezdődnek, melyekre még a hivatalos megnyitót megelőző délelőtt kerül sor. Ez évben hat különböző témájú workshopon vehettek részt a könyvtárosok. Ezek egyike a LIBER sajátja volt, melyet *Hatékony kommunikáció az érintettekkel* (= stakeholders) címmel hirdettek meg.

Az angol *stakeholders* kifejezésre, sajnos, nincs egy magyar szó, leggyakrabban az *érintettek* vagy *érdekeltek* kifejezéseket használják rá a fordítók, ami azonban nem adja vissza azt a többletjelentést, amit a kifejezés takar. Egy projekt vagy egy könyvtári szolgáltatás kommunikációja esetében az érintettek körébe kell értenünk a *politikai döntéshozókat* és a *fenntartót* éppúgy, mint a *szakmai környezetet* (könyvtárakat, könyvtárosokat, az egyetemi közösséget stb.), vagyis mindazokat a célcsoportokat, amelyeket a projekt vagy szolgáltatás *nem* vagy *nem csak* felhasználóként érint(het). A feléjük irányuló kommunikációt érdemes jól elkülöníteni a (vég)felhasználók felé irányuló kommunikációtól: más az üzenet, s eltérőek lehetnek a használt kommunikációs eszközök is.

A kommunikációs workshop prezentációi közül *Friedel Grant*, a LIBER kommunikációs munkatár-

sának előadását érdemes kiemelni, amely a szervezet eleddig első kommunikációs tervéről, annak megszületéséről, s a kommunikációs célokról szól. (A kommunikációs stratégia elkészítéséhez felhasználták *Ned Potter: The Library Marketing Toolkit*⁴ című könyvét.)

Grant előadásának elején emlékeztette a résztvevőket arra a korábbi e-mailre, amelyben a szakmai szervezet tagkönyvtárait kommunikációs tevékenységükről kérdezte. A válaszokból kiderült, hogy a könyvtárak 75%-ának nincs kommunikációs stratégiája, s a kommunikáció területén a zéró vagy az egészen alacsony költségvetés a jellemző. A megállapítás nem csak a könyvtárakra igaz: egy 2011-es felmérés⁵ szerint a nonprofit szervezetek 24%-a készített csak 2012-re kommunikációs programot. A szervezetek 59%-a ugyanakkor rendelkezett – a vezetőik által el nem fogadott, de legalább létező – írott tervvel, jegyzetekkel.

A kommunikációs stratégia elkészítésének, létének értelme kézenfekvő: az egyes célcsoportokra szabott módszerek és kommunikációs eszközök kiválasztásával, alkalmazásával hatékonyabban koncentrálhatjuk erőfeszítéseinket, időt és pénzt takaríthatunk meg, s az eredmények, a jó eredmények elérése is biztosabb vele. A jó terv *kijelöli a kereteinket* (melyek közt hatékonyabban kihasználhatjuk meglévő erőforrásainkat), *irányvonalat ad* a munkához és *konzisztenciát* biztosít.

A módszerek és az eszközök kiválasztásakor érdemes 1) felmérnünk a forrásainkat; 2) számot vetni azzal, mit és kiket akarunk elérni, s 3) meg kell határoznunk, milyen üzenetet kívánunk eljuttatni a célcsoportokhoz. Meg kell vizsgálnunk továbbá, hogy a ma rendelkezésre álló, oly népszerű eszközök közül (Facebook, Twitter, blog, YouTube stb.) melyik az, amelyik a mi esetünkben is valóban hatékony lehet. A három alapkérdésre a LIBER a következő válaszokat adta:

- 1) Források: egy fizetett alkalmazott, aki heti egy munkanapban (!) látja el a szervezet külső és belső kommunikációs feladatait; valamint a tagkönyvtárak hálózatának önkéntesei, akik alkalmi tanácsadóként segítik a kommunikációs alkalmazott munkáját.
- 2) Kiket akar elérni a szervezet (célcsoportok): a LIBER végrehajtó testülete; az *Európai Bizottság*; a támogatók és potenciális szponzorok; a szak- és egyetemi könyvtárak, illetve vezetőik (már tagok és potenciális tagok); könyvtárosok és könyvtárhasználók; egyetemi és kutatási szakmai szervezetek; lobbicsoportok.

3) Milyen üzenetet kíván eljuttatni hozzájuk a LIBER:

- a. A szervezet megfizethető tagsági rendszere révén magas szintű szolgáltatásokhoz, képzéshez és szakértelemhez kínál hozzáférést.
- b. A LIBER tagjai számára egy globális szintű együttműködés lehetőségét kínálja (együttműködést más könyvtárakkal és használóikkal, pénzügyi támogatókkal, szakmai szervezetekkel, döntéshozókkal és különböző szolgáltatások biztosítóival).
- c. Folyamatos információt nyújt a legfrissebb technológiai fejlesztésekről, a legfontosabb szakmai kérdésekről, aktuális eseményekről.

A LIBER azt reméli, hogy az új kommunikációs terv segítségével nő a szervezet ismertsége és elismertsége, bővül a hálózata, növekszik a hatékonysága (l. pl. lobbitevékenység); több forrást, lehetőséget tud kínálni tagkönyvtárai számára; s könnyebben kap visszajelzéseket is arról, hogy tevékenységével valóban célt ér-e.

Mindezek érdekében az alapoknál kezdik a munkát: az első évben

- összeállítanak egy új sajtólistát olyan neves újságírókból és bloggerekéből, akikre a fenti célcsoportok adnak, odafigyelnek (cél egy 50 fős lista összeállítása);
- fejlesztik weboldalukat;
- rendszeresen értékelik tevékenységüket;
- több pénzt és nagyobb figyelmet szentelnek a LIBER márkanév meg- és elismertetésének (a logó azonosít, megkülönböztet, konzisztenciát eredményez).

A második évben

- saját csatornával és évi 3-4 saját gyártású filmmel jelennek meg a YouTube-on (a második legfontosabb keresőmotor a Google után, tehát kihagyhatatlan);
- évente négy letölthető, nyomtatható, megosztható szakmai témájú fact sheetet (tényoldalt) készítenek;
- a LIBER eseményekről fotókat helyeznek el a Flickren;
- kérdőíves felméréssel ellenőrzik munkájuk eredményességét.

Reményeik szerint mindennek eredményeképpen jelentősen növekszik majd a honlapot látogatók száma, egyre többször jelenik meg a szervezet a közösségi médiában (megosztások, hozzászólások stb.), rendszeressé válnak a tevékenységükről

szóló írások a médiában, tagkönyvtáraik pedig egyre elégedettebbek lesznek.

A tudományos publikációktól a nanopublikációkon át a nyitott tudományig

Minden konferenciát minősít a meghívott előadók listája, tudományos, előremutató szakmai értékét pedig jól jelzi az általuk felvonultatott témák, újdonságok köre. Neves előadókból, izgalmas témákból a LIBER-konferencián sem volt hiány:

„Minden fél percben megjelenik egy új tudományos cikk” – kezdte előadását Dr. Jan Velterop a nyitó plenáris ülésen, hozzátéve, hogy a tudományos információ ilyen fokú exponenciális növekedésével természetes módon kell együtt járnia az információcsere és az információfelhasználás módja változásának. Mennyiségéből adódóan az információt feldolgozni (elolvasni és hasznosítani) nem csak nehéz, hanem egyenesen lehetetlen. Velterop szerint ezért eljött az ideje az ún. nanopublikációknak⁶, vagyis azoknak a legkisebb, géppel olvasható információegységeknek, amelyek már önálló állítások, egyértelműen azonosíthatók, s egy bizonyos szerzőhöz egyértelműen köthetők⁷. Bár igazi kihívást jelent a tudományos szakirodalom nanopublikációkká történő konvertálása, mégis: alapvető eszközként szolgálhatnak a kutatók számára az általuk keresett releváns anyagok azonosításához. Másrészt, a nanopublikációk megjelenése a kiadók és a könyvtárosok részéről egyaránt azt szükségelteti, hogy hozzászokjanak egy új világhoz, amelyben a tudományos folyóiratok sokkal inkább forrásanyagok, nyersanyagok (amelyekben a kutatók tudásmintákat, irányokat, hipotéziseket találhatnak), mintsem a mai értelemben vett (tudományos) olvasnivalók. Az pedig, hogy a nanopublikációk, illetve a bennük foglalt állítások idézhetők, hivatkozhatók, növelik szerzőik ismertségét és elismertségét, s innen már csak egy lépés, hogy a *tudásalapú* gazdaságtól (knowledge economy) eljussunk az *elismerésen alapuló* gazdaságig (acknowledge economy).

Geoffrey Boulton, az *Edinburg-i Egyetem* professzora a nyitott adatok és a könyvtárak szerepének összefüggéseit vizsgáló előadását azzal a meglepő kijelentéssel kezdte, hogy ő és hallgatói már nem használják a könyvtárat kutatási helyként. „Miért nem megyek oda többé? Egyszerűen azért, mert forradalmi módon megváltozott, s folyamatosan változik a tudomány művelésének módja. Persze, nem önmagától változott meg, hanem a tech-

nológia fejlődésének következtében. S a változás gyorsabb, mint az a forradalom, amellyel Gutenberg lerombolta a késő középkori monostorok üzleti modelljét. A kérdés az, hogy amit most látunk, az a könyvtárak üzleti modelljének a lerombolása-e.” Az az adatrengeteg, amellyel nap mint nap szembesülünk, kihívásokat és lehetőségeket is jelent a tudomány számára. A kihívás, hogy megmaradjon a tudományos önkorrekció lehetősége, amely a koncepciók és az azokat alátámasztó bizonyítékok egyidejű publikálásán alapul. A lehetőség pedig a tömeges és komplex adathalmazok kiaknázása egy új tudás létrehozása érdekében. Egyik sem egyszerű feladat. Az első „intelligens nyitottságot” kíván, míg az utóbbi új gondolkodásmódot és az együttműködés új formáit teszi szükségessé. Ez pedig új igényeket támaszt a kutatókkal, az intézményekkel, a kutatás finanszírozóival és a kiadókkal szemben is.

Fontos a nyitott hozzáférésű kiadás, de valójában a nyitott adatok a fundamentálisak a tudományos fejlődéshez. A nyitott adatok és a nyitott tudomány világában az adatoknak és metaadataiknak *hozzáférhetőnek (accessible), érthetőnek (intelligible), értékelhetőnek (assessable) és újrahaznosíthatóknak (re-usable)* kell lenniük. Csak ennek a négy kritériumnak az együttes megléte esetén beszélhetünk nyitott adatokról.

Világosan látszik, hogy a Gutenberg utáni érában a könyvtárak nem tarthatják fenn azt a történelmi szerepüket, amely alapvetően a tudományos információ hatékony *megőrzését* jelentette. De vajon hozzá tudnak-e járulni az új tudás megteremtéséhez? Milyen szerepet vállalhatnak magukra és hogyan tölthetik azt be? S milyen új jártasságokra, ismeretekre van ehhez a könyvtárosoknak szükségük? Ezekre a kérdésekre kell megtalálnia a választ a szakmának, ha fenn akar maradni. Boulton arra biztatta a könyvtárosokat, hogy kérdezzék meg közvetlenül a kutatókat arról, mire van szükségük, s találjanak olyan innovatív megoldásokat, szolgáltatásokat, amelyekkel ki tudják szolgálni ezeket az igényeket.

Szintén meghívott előadóként Carlos Morais Pires, az *Európai Bizottság (EB)* képviselője az *Európai Unió Horizon 2020*⁸ elnevezésű hét éves keretprogramját és annak a *nyitott tudománnyal* való összefüggéseit mutatta be, cselekvésre és a programban való részvételre biztatva a könyvtárosokat.

A tudományos publikációkhoz és az adatokhoz való kibővített és szélesebb körű hozzáférés fel-

gyorsítja az innovációt; ösztönzi az együttműködést; segít elkerülni a párhuzamos folyamatokat, erőfeszítéseket; elősegíti a korábbi kutatási eredmények (újra)hasznosítását; az állampolgárok és a társadalom bevonása révén pedig javítja a tudományos kutatás és folyamatok átláthatóságát. Tekintettel a folyóiratok növekvő árára, a tudományos közösség mind hangosabban szorgalmazza a nyílt hozzáférés, azaz egy olyan modell felé történő elmozdulást, amely költségmentes hozzáférést, felhasználást és újbóli felhasználást tesz lehetővé az internetes olvasóközönség számára. Mára létre is jött, s egyre hatékonyabban működik ennek két modellje, a nyílt hozzáférés *arany*⁹ és *zöld*¹⁰ útja. Jelenleg az összes tudományos cikknek mintegy 20%-a érhető el nyilvánosan hozzáférhető formában, és ezek 60%-a a „zöld utat” követi.

A tudományos publikációkhoz (monográfiák, folyóiratok) való hozzáférés mellett azonban mind fon-

tosabb a kvantitatív elemzések alapját képező, a tudományos publikációkat alátámasztó kutatási adatokhoz és eredményekhez való hozzáférés, illetve annak javítása.

Az Európai Bizottság folyamatos párbeszédet folytat mindazon érdekeltekkel, akik érintettek a publikációkhoz és adatokhoz való nyílt hozzáférés, valamint a digitális megőrzés tekintetében. Ezek közé tartoznak a tudományos intézmények, a kutatási központok, a *könyvtárak*, a tudományos kiadók, a vállalkozások, a kutatók, a szakpolitikai döntéshozók és a kormányok, az állampolgárok szervezetei és a nem kormányzati szervezetek egyaránt.

Pires előadásában folyamatosan hangsúlyozta a tudományos információkhoz való jobb hozzáférés fontosságát, s ismertette az EB ez irányú tevékenységének¹¹ alapelemeit is. (L. keretes írásunkat.)

A tudományos információkhoz való hozzáférés és az információk megőrzése – Az Európai Bizottság legfontosabb intézkedései

Szakpolitikai intézkedések

- A tudományos információkhoz való hozzáférésről és az információk megőrzéséről szóló ajánlás a tagállamok részére (2012).
- Együttműködés a tagállamok által kijelölt nemzeti referenciapontokkal a közös elvek és szabványok kidolgozása érdekében (2013-tól).
- Együttműködés a nemzeti referenciapontokkal a hozzáférés és a terjesztés tekintetében elért előrehaladás strukturálása és nyomon követése érdekében (2013-tól).

Nyílt hozzáférés az uniós finanszírozású kutatásokhoz

- A tudományos publikációkhoz való nyílt hozzáférés általános elvként való megjelenítése a „Horizont 2020” keretprogramban, és az optimális megfelelés feltételeinek kidolgozása (2014-től).
- A nyílt hozzáférésű publikálással összefüggésben felmerülő költségek támogathatóságának fenntartása a „Horizont 2020” keretprogramban (2014-től).
- A kutatási adatokhoz való nyílt hozzáférés keretének biztosítása, illetve a nyílt hozzáférés ösztönzése a „Horizont 2020” program keretében, tekintettel a szellemi tulajdon-jogok és a jogos üzleti érdekek védelme érdekében szükséges esetleges korlátozásokra is (2014-től).

Az infrastruktúrák és projektek finanszírozása

- A Horizont 2020 ide kapcsolódó projektjeinek folytatólagos támogatása (2014-től).
- A tudományos cikkekhez és adatokhoz való nyílt hozzáférést szolgáló infrastruktúrák, valamint a digitális megőrzéshez kapcsolódó kutatások támogatása 45 millió EUR-val (2012–2013).

Az uniós kereteken túlmutató koordináció

- A nyílt hozzáférésre irányuló politikák és az adat-infrastruktúrák interoperabilitásának előmozdítása a nemzetközi partnerekkel együttműködésben.

Célok:

- 2014-re: a tudományos cikkekhez és adatokhoz való nyílt hozzáférés politikája a tagállamok mindegyikében valamennyi szinten álljon rendelkezésre.
- 2016-ra: a nyílt hozzáférés keretében elérhető közfinanszírozású tudományos cikkek aránya 20%-ról emelkedjen 60%-ra.
- A „Horizont 2020” keretprogramból származó tudományos publikációk 100%-a legyen nyílt hozzáféréssel elérhető.

Forrás: COM (2012) 401. p. 12.

Előadások – a finn könyvtárügy továbbra is az élvonalban

Megszokhattuk már, hogy a finn könyvtárosok nagyon aktívak nemzetközi szinten – a LIBER-konferencián is öt előadásban számoltak be a finn könyvtárügy fejleményeiről. Ezek közül a legfontosabb a FINNA, azaz a finn könyvtárak, múzeumok és levéltárak közös digitális kincsestára, amelynek 2012 decembere óta érhető el a tesztverziója, s amelynek hivatalos megnyitását 2013 októberére tervezik.

A FINNA lényegében a *Finn Digitális Könyvtár* interfésze. A finn, svéd és angol nyelven egyaránt elérhető gyűjtemény a VuFind¹² és más nyílt forráskódú szoftverek segítségével jött létre, a finn *Nemzeti Digitális Könyvtár* projekt¹³ keretében, a *Kulturális és Oktatási Minisztérium* támogatásával. A tartalomszolgáltató intézmények között megtaláljuk a *Finn Nemzeti Könyvtárat* éppúgy, mint a *Finn Nemzeti Levéltárat*, vagy a *Finn Nemzeti Galériát* és a *Jyväskylä Egyetem Könyvtárát*.

A nyitóoldalon elhelyezett számláló szerint jelenleg 8 356 741 rekord között kereshetünk a gyűjteményben, amely képeket, könyveket, szakkikkeket, disszertációkat, múzeumi tárgyakat, video- és hanganyagokat egyaránt tartalmaz. A hagyományos egyszerű és összetett keresés mellett böngészhetünk is a gyűjteményben. A találati halmazok dokumentumtípus, földrajzi terület, szerző, nyelv, év, időszak, régió és téma szerint szűkíthetők.

1. táblázat

A finn projektek rendszerszerűsége

	Kinek	Mi	Miért
FINNA	Könyvtárak, levéltárak és múzeumok (vég)felhasználóinak nyújtott szolgáltatás	Portál , amely egységes hozzáférést biztosít a könyvtárak, levéltárak, múzeumok digitális gyűjteményeihez	Egységes felhasználói interfész a kulturális örökséget őrző intézmények gyűjteményeinek hozzáférhetővé tétele érdekében. Minden eddiginél hatékonyabb keresést tesz lehetővé, és növeli a gyűjtemények használatát
MELINDA	Könyvtári szakemberek munkakörnyezete	Könyvtári dokumentumok leírására szolgáló közös repozitórium	A könyvtári anyagok leírásának racionalizálása , a duplikációk csökkentése érdekében
NLS (új könyvtári rendszer)	Könyvtári szakemberek számára „munkaeszközként”	Egy integrált rendszer a könyvtári anyagok beszerzésére, teljes körű feldolgozására és szolgáltatására	Egy külső rendszerrel is kommunikálni tudó, korszerű (RDA alapú metaadat-formátumok, modularitás és flexibilitás) szoftver beszerzése a könyvtári munka megkönnyítése és a kooperáció elősegítése érdekében

A FINNA érdekessége, hogy a különböző felhasználóknak különböző módon jelenik meg: egy átlagos felhasználó számára az ún. nemzeti megjelenítésben (national view), míg a speciális felhasználói csoportok számára kifejezetten rájuk szabott külsővel jelenik meg a szolgáltatás. Ez utóbbi nézetek kialakítását hosszú kutatómunka előzte meg, melynek során – a szakirodalom tanulmányozása mellett – megvizsgálták az egyes felhasználói csoportok keresési szokásait, mérték elvárásaikat egy digitális gyűjteményt elérhetővé tevő portállal szemben, s be is vonták a célcsoportok képviselőit a felület kialakításába, illetve annak értékelésébe.

A FINNA azonban csak egy az utóbbi évek nagy nemzeti fejlesztései közül. A nyílt hozzáférés alapelvét támogató kormányzati kezdeményezésre, a könyvtárak, levéltárak és múzeumok együttműködésében, az elavult könyvtári rendszerek lecserélése szükségességének okán, az elszigetelten működő szolgáltatások integrálásának szüksége miatt, valamint a könyvtárak, könyvtárosok és a felhasználók igényeinek, szükségleteinek és elvárásainak megváltozására válaszként 2008-tól kezdődően több projekt is elindult északi rokonainknál.

A MELINDA projekt az egyetemi és főiskolai könyvtárak, közkönyvtárak és néhány szakkönyvtár nemzeti metaadat-repozitóriumának létrehozását tűzte ki célul. Tervezés fázisában van ugyanezeket a könyvtárakat érintően egy új könyvtári rendszer fejlesztése, s szintén a kezdeteknél tart az ún. *Nemzeti Ontológia Projekt* is. A projektek rendszerszerűségét az 1. táblázat szemlélteti.

Előadások – még mindig Skandinávia

Zsúfolásig megtelt az előadóterem a norvég *Eystein Gullbekk* előadására. Az *Oslói Egyetemi Könyvtár* munkatársa egy új, PhD hallgatók számára kifejlesztett könyvtári szolgáltatást mutatott be, amely a *PhD on track*¹⁴ nevet viseli. A hat norvég egyetem, illetve egyetemi könyvtár összefogásával létrejött portál a kutató karrierjük elején álló PhD hallgatók kincsesbányája, már ami legalábbis az információkeresést, -feldolgozást és a kutatási eredmények publikációját, illetve az ezekkel kapcsolatos technikákat, ismereteket illeti. A szolgáltatás három modulból áll:

- 1) *Review and discover*: A modul az információkeresés, forráskutatás technikáit magyarázza el egy animációs kisfilm és rövid, linkekkel bővített szöveges információk segítségével, részletesen kitérve a találatok értékelésének, az irodalomjegyzék összeállításának, a hivatkozások használatának tudnivalóira is. A szöveg felhívja a figyelmet a keresési stratégia kidolgozásának fontosságára, értelmezi a „kritikus olvasás” követelményét, s elmagyarázza a hallgatóknak, hogyan kell építeni korábbi kutatások (cikkek) eredményeire, megállapításaira, hogyan kell azokat felhasználni. Tippeket adnak ahhoz, hogy az egyes tudományterületeken milyen adatbázisokban érdemes szakirodalmat keresni, hogyan érdemes a kereséseket és a keresési eredményeket dokumentálni, s hogyan kell, esetleg különböző szoftverek segítségével, hivatkozásjegyzéket készíteni.
- 2) *Share and publish*: A tudományos kutatókkal szemben elvárás, hogy eredményeiket rendszeres publikációkban tegyék közzé. A második modul ezzel foglalkozik: elmagyarázza a hallgatóknak, miért fontos a publikálás; milyen lehetőség van a tudományos közlemények közzétételére (folyóiratoktól kezdve a konferenciákon való előadásokon át a nyílt kutatási archívumokig); milyen formai és tartalmi követelményei vannak egy kéziratnak, s hogyan kell azt benyújtani; milyen kérdéseket, dilemmákat vet fel egy közös szerzőség, s hogyan lehet ezeket kezelni; részletesen foglalkoznak a szerzői jogi kérdésekkel; s elmagyarázzák az *open access* (OA) lehetőségét és előnyeit.
- 3) *Evaluation and ranking*: A tudományos cikkeket rendszeresen értékelik, minősítik, s ezek az értékelések akár a további kutatások támogatásának is alapjául szolgálhatnak. Ezért nagyon fontos világosan látni és érteni a hivatkozások fontosságát, illetve az *impaktfaktor* jelentőségét. A portál bemutatja a Norvégiában és Dáni-

ában működő, a tudományos kutatások és publikációk értékelésére létrehozott rendszereket is.

Bármelyik modult is válasszuk, bőséges irodalomjegyzéket is kapunk a további tájékozódáshoz.

Szponzori előadás – open accessre épített minőségi könyvtári szolgáltatások

A konferenciák speciális prezentációit jelentik a szponzori előadások¹⁵, amelyek a legújabb termékek, fejlesztések, megoldások promócióján túl konkrét megoldásokat is javasolnak az aktuális kihívásokra. Így tette az *Ex Libris* szponzori előadása is a LIBER-konferencián.

A tudományos kiadás és a tudományos kommunikáció az open access megoldások növekvő – a kormányzati intézkedések, a támogatók ez irányú elmozdulása, s az intézmények erre irányuló mandátuma következtében is erősödő – térnyerésével válaszut elé érkezett. A könyvtárak hagyományos funkciójával, ti. az információterjesztéssel, közvetítéssel összhangban van az open access alapgon dolata, így a könyvtárosok könnyen a mellé tudtak állni az ez irányú kezdeményezéseknek. *Tamar Sadeh* az *Ex Libris* képviselője azt mutatta meg, hogy milyen informatikai infrastruktúra áll a könyvtárak rendelkezésére ahhoz, hogy minőségi szolgáltatásokat tudjanak a nyílt hozzáférésű tartalmakra építeni.

A *DOAJ (Directory of Open Access Journals)*¹⁶ 2013. július 30-án, e beszámoló megírása napján 9943 folyóiratot¹⁷, 5852 cikk szinten kereshető folyóiratot, 1 156 136 szakcikket tart nyilván, 120 országból¹⁸. Kijelenthető, hogy 2013-ra a nyílt hozzáférésű folyóiratok alapvető információs forrássá váltak a tudományos kutatók számára, s folyamatosan növekszik az OA forrásokra való hivatkozások száma is. S minél többet beszélnek valamiről, annál nagyobb annak a hatása.

Az open access térhódítása megállíthatatlan, annak ellenére is, hogy van még néhány megoldandó feladat a területen, nevezetesen: a költségek, a hitelesség és a megtalálás problémája. Csak ez utóbbinál maradva: hogyan, honnan szerezhet egy potenciális felhasználó ismereteket egy újabb OA-folyóirat megjelenéséről tudományterületén? Egy lehetséges megoldás Sadeh szerint az *Ex Libris Primo* rendszere.

A cég 2013. január 27-én sajtóközleményben adott hírt arról, hogy az OA-anyagok megtalálását és elérését segítő, egy egyszerű felület¹⁹ alakított ki, melynek segítségével az intézmények nyílt hozzáférésű anyagaikat regisztrálhatják, s azok, a *Primo Central indexébe* bekerülve, könnyebben elérhetővé válnak a tudományos kutatók számára.

A Primo Central index több százmillió tudományos e-forrás megaaggregátoraként folyóiratcikkekhez, e-könyvekhez, jogi dokumentumokhoz, s még sok más forráshoz ad elérhetőséget, olyanokhoz, amelyeket elsődleges vagy másodlagos kiadótól, illetve nyílt hozzáférésű repozitóriumból arattak²⁰. Az előadás tehát a Primo Central révén egy olyan informatikai megoldást mutatott be, amelynek segítségével egyszerűbbé válik a nyílt hozzáférésű publikálás, az OA-dokumentumok disszeminációja, elérhetővé és hozzáférhetővé tétele, megtalálása.

Összegzés

Ahogy bevezetőmben is említettem, lehetetlenség tizenegynéhány oldalban összefoglalni egy több napos nemzetközi konferencia témáit, felvetéseit, a „hazahozható” ötleteket, megoldásokat, még kevésbé a rendezvény hangulatát, a közös programok, az együttlét élményeit, hozadékát. Összegzésként álljon itt csak egy „témakatalógus” arról, mi minden került még szóba a konferencián – egyfajta check list-jeként annak is, mi foglalkoztatja ma, 2013-ban a nemzetközi könyvtárügyet (a teljesség igénye nélkül):

- 1) open access: a tudományos publikálás jövője; a tudományos kommunikáció és kutatási infrastruktúra; az open access új horizontjai; open access és szerzői jogok; az open access lehetőségei a társadalomtudományok területén...
- 2) szak- és egyetemi könyvtárak: a szakkönyvtárak megújításának, megújulásának lehetőségei, különös tekintettel a kutatási adatok kezelésére, elérhetővé tételére; az egyetemi könyvtárak fenntarthatóságának kérdései; a könyvtárak szerepe az adat-vezérelte tudomány világában; könyvtárosok továbbképzése; egyetemi repozitóriumok és a szemantikus web; költségelemzés és könyvtármenedzsment; a felhasználók bevonása a fejlesztésekbe (crowdsourcing)...
- 3) digitalizálás, projektek: digitális megőrzés (APARSEN projekt), Europeana Newspapers projekt; napilapok digitalizálása Svájcban (Scriptorium projekt); középkori kéziratok digitalizálása Németországban; a digitális könyvtári szolgáltatások továbbfejlesztése, átalakítása

nemzeti szinten (Finnország); az e-könyvpiac szabályozása Franciaországban...

A LIBER elmúlt években világosan látható nyitása, megújulása és egyre erőteljesebb aktivitása, lobbitevékenysége révén mind fontosabb tényezőjévé válik a nemzetközi tudományos, illetve könyvtári-információs világnak. Éves konferenciái mára világviszonylatban is a könyvtári-információs szakma legrangosabb szakmai eseményei közé emelkedtek. Előadni rajtuk elismerést, részt venni rajtuk szakmai megújulást, intellektuális felfrissülést jelent. A kávészünetek, vacsorák, s egyéb programok beszélgetései, közösségi élményei pedig olyan szakmai kapcsolatok, együttműködések, esetleg személyes barátságok alapjait teremthetik, melyek hozománya felbecsülhetetlen.

S mivel szubjektív beszámolót ígértem, hadd zárjam egy kívánsággal: szeretnék egyszer részt venni egy olyan LIBER-konferencián, amelynek programján magyar előadó(k) prezentációi, beszámoló(i), vagy legalább posztjei is szerepelnek. Mert van mit felmutatnunk, van mit megosztanunk a nemzetközi szakmai közösséggel. Csak... még mindig hiányzik valami...

Jegyzetek és irodalom

- ¹ Az idézett mondat Geoffrey Boulton előadásának záró mondataként hangzott el.
- ² A konferencia előadásai elérhetők a www.liber2013.de/index.php?id=42 oldalon.
- ³ „A university is just a group of buildings gathered around a library.” (Shelby Foot)
- ⁴ <http://www.librarymarketingtoolkit.com/>, illetve <http://www.slideshare.net/thewikiman/marketing-libraries-in-a-web-2-world>
- ⁵ A Non-profit Marketing Guide.com 42 országgra, 1288 nonprofit szervezetre kiterjedő felmérése / <http://www.nonprofitmarketingguide.com/resources/#>
- ⁶ http://nanopub.org/wordpress/?page_id=65
- ⁷ Egy nanopublikáció magából az állításból és a „hogyan jött létre” kérdésre választ adó metaadatokból áll. Az egyes nanopublikációk hivatkozhatók, hatásuk a közösségre nyomon követhető.
- ⁸ Portál: http://ec.europa.eu/research/horizon2020/index_en.cfm
- ⁹ A nyílt hozzáférés „arany útja” (nyílt hozzáférésű publikálás): a publikációs költségeket az olvasók (előfizetési díjak) helyett a szerzők fedezik. (Forrás: COM(2012) 401 final, p.5.)

- ¹⁰ A nyílt hozzáférés „zöld útja” (szerzői archiválás): a publikált cikket vagy a lektorált végleges kéziratot a kutató a publikálást megelőzően vagy azzal egyidejűleg elektronikus repozitóriumban archiválja. Az ilyen cikkekhez való hozzáférést a kiadó kérésére gyakran késleltetik („embargóidőszak”), hogy az előfizetőknek megmaradjon a korábbi hozzáférés előnye. (Forrás: COM(2012) 401 final, p.5.)
- ¹¹ Hivatalos dokumentumok: COM(2012) 392 final; COM(2012) 401 final; C(2012) 4890
- ¹² <http://vufind.org/>
- ¹³ <http://www.kdk.fi/en>
- ¹⁴ <http://www.phdontrack.net/>
- ¹⁵ A szponzori előadások elérhetősége: <http://www.liber2013.de/index.php?id=41>
- ¹⁶ DOAJ: <http://www.doaj.org/>

- ¹⁷ Tamar Sadeh június 28-án tartotta előadását, akkor ez a szám még „csak” 9702 volt! Elképesztő mértékű növekedés kevesebb, mint egy hónap alatt!
- ¹⁸ Magyarországot 25 cím képviseli a listán, míg az élen az USA áll 1349 címmel. (Ezzel hazánk 57. a listán.)
- ¹⁹ Ex-Libris Institutional Repositories Registration: <http://dc02vg0047nr.hosted.exlibrisgroup.com:8080/IRWizard/wizard.html>
- ²⁰ Bővebben: <http://www.exlibrisgroup.com/files/Products/Primo/PrimoCENTRALLow.pdf>

Kovácsné Koreny Ágnes

főosztályvezető,
az Országgyűlés Hivatala
Közönségszolgálati Irodájának vezetője.

Elektronikus szakirodalmi publikációk könyvtári környezetben

A könyv az egyik legfontosabb információforrás. A gondolatok, a tudás és az értékek közvetítő eszközeként az emberi tevékenységek, érdeklődés és fejlődés alapvető eleme, amely lehetőséget teremt az ismeretek rögzítésére, közvetítésére. A könyv mint információforrás feltalálása nélkül a civilizáció jóval lassabban és nagyobb eredmények nélkül fejlődött volna.

Nem sok ember által alapított intézmény létezik olyan régóta a világon, mint a könyvtár. Az ember számára a könyvtárnak legalább akkora jelentősége van mint a könyvnek, a társadalmi fejlődés egyik fundamentumának. A könyvtárak szerepe a könyv technológiai előállításának változásaival sem csökkent.

A nyomtatott könyv máig a legkedveltebb és leggyakrabban használt információforrás, papír nélküli, elektronikus formájának forradalmi megjelenésével párhuzamosan. A tanulmány az elektronikus publikációk, az e-könyvek megjelenését elsősorban a külföldi szakirodalom szempontjából vizsgálja.

A szakirodalom iránt az általános jellegű és a szépirodalomhoz képest mennyiségileg kisebb igény jelentkezik, a társadalmi érdeklődés, a publikáló szerzők és az olvasók arányaival összhangban. Szakirodalmat kevesebb, speciális könyvkiadó jelentet meg, amelyek a szakirodalmi, akadémiai és tudományos könyvtári intézményhálózatba

kerülnek, az irántuk való érdeklődés szűkebb rétegeket érint.

Az ilyen könyvtárakban a publikációk kihasználtsága árnyalt megközelítést igényel a különböző tudományterületeken; léteznek szélesebb és szűkebb érdeklődést vonzó szakterületek, de az érdeklődés mértéke, a használók száma alapján nem lehet minőségi és fontossági sorrendet felállítani.

A szlovák szakirodalmi érdeklődés a külföldi publikációk iránt a könyvtári gyűjteménybe kerülő címek szempontjából kiegyenlített. A külföldi szakirodalom már a beszerzést megelőzően alapos válogatáson esik át. A szépirodalomhoz képest jelentős eltérés, hogy utóbbiak esetében a kiadók erős marketingtevékenységet folytatnak, meghatározó a szerző népszerűsége, az eladott példányszámok nem tükrözik a tartalmi minőséget.

Miben különbözik a külföldi szakirodalmi e-könyvek eladásának trendje a nyomtatott verziókéétől? A múlt század végi elektronikus termékek megjelenésével számos, főként külföldi könyvtár állt át az e-publikációkra. A könyvtárosok beszerzési tevékenységének szerepe csökkent, kisebb jelentőségű lett. Középpontba kerültek a mennyiségi szempontok, minél több információ, e-dokumentum kerüljön adott idő alatt a gyűjteménybe, a könyvtár profiljától és a használók igényeitől függetlenül. A korlátozott időkeretek miatt sokszor a jó e-könyvek